

ADJECTIVUL ÎN CONSTRUCȚII DETAȘATE

RALUCA BR ESCU

Institutul de Lingvistic „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, București
Universitatea din București

1. Introducere

Ne propunem să prezentăm în cele ce urmează un tipar sintactic aparte care a generat largi controverse și multiple interpretări, reprezentat de construcțiile cu adjectiv predicativ detașat:

- (1) a. *Vesel* , *fata venea* .
b. *Fata, vesel* , *venea* .
c. *Fata venea, vesel* .
- (2) *Vesel sau trist* , *fata va apărea la întâlnire* .
- (3) *Vesel , frumoas , elegant* , *fata i-a cucerit pe toți* .

Pentru a circumscrie tiparul, vom încerca, mai întâi să identificăm adjectivele predicative, apoi vom delimita construcțiile detașate. Ne propunem de asemenea să reevaluăm câteva dintre interpretările propuse pentru această construcție și să ne orientăm apoi către o soluție de analiză.

2. Clase de adjective și tiparul detașat

Vom arăta, în continuare, care sunt adjectivele care pot intra în tiparul supus analizei. Distingem trei clase semantice de adjective cu trăsături morfosintactice diferite: adjectivele calificative, adjectivele categoriale (relaționale) și adjectivele de modificare a referinței (situaționale)¹. În general, trăsătura predicativității se asociază cu intersecțivitatea.

2.1. Adjectivele calificative

Adjectivele calificative sunt, în mod prototipic, **intersective**. Acest trăsătură implică degajarea a două inferențe referitoare la nume și la adjectiv:

- (4) *Ana este o fată frumoasă* .
Ana este o fată .
Ana este frumoasă .

Adjectivele calificative pot apărea ca predicate detașate:

- (5) *Timid* , *fata a intrat încet în cameră* .

¹ Pentru descrierea celor trei clase de adjective vezi Brăescu (2009a, 2009b).

(6) *E arfa, u oar , se asorta perfect.*

2.2. Adjectivele rela ionale

Adjectivele rela ionale sunt nonintersective, în general, **subjective**, deci nu permit inferen a legat de adjective, nu au posibilitatea de a ap rea în pozi ii predicative:

(7) *Ana este o fum toare ocazional .*
Ana este o fum toare.
Ana este ocazional .

Adjectivele rela ionale sunt mai pu in susceptibile de a ap rea în contexte deta ate¹:

(8) **Nivelul, cultural, a crescut sim itor.*
(9) **Sanguin , aceast grup na te controversa..*
(10) **Manualele, colare, sunt noi.*

Majoritatea adjectivelor sunt **mixte sau duble** (Bartning, Noailly 1993), au dou variabile logico-semantice: interpretarea/utilizarea rela ional , parafrazabil , în mod conven ional, printr-un grup prepozi ional i cea calificativ , cu tot ceea ce implic acest statut (sinonime evaluative, posibilitatea antepunerii, accesul la pozi ia de nume predicativ, compatibilitatea cu morfemele de gradare sau apari ia într-o structur exclamativ etc):

(11) a. *Nervos, studentul suscit comentarii.*
b. **Nervos, sistemul suscit comentarii.*

Adjectivul utilizat rela ional trimite la lexemul de baz , adjectivul construit pentru a fi calificativ se serve te doar de lexemul de baz pentru a exprima o calitate².

2.3. Adjectivele de modificare a referin ei

Adjectivele din cea de-a treia clas , *referen iale* sau *de modificare a referin ei* (Bolinger 1967) sunt, în majoritate, nonintersective, nonsubjective, adic nu accept nici inferen a legat de nume, nici pe cea referitoare la adjectiv:

(12) *Ana este o viitoare mam .*
**Ana este o mam .*
**Ana este viitoare.*

În general, adjectivele din cea de-a treia clas nu pot satisface tiparul deta at:

(13) **Pur , coinciden a a stârnit râsete.*
(14) **Viitoare, mama a mers la medic.*

¹ Unele adjective rela ionale pot ap rea deta ate (Br escu 2009a):

Vinul, fran uzesc, a avut mare succes la petrecere.

Militar sau politic , decizia sa trebuie respectat .

Strict administrativ /social , problema nu intereseaz pe nimeni.

² Pentru mai multe exemple de adjective (publica ie sportiv /atitudine sportiv , roc vulcanic /persoan vulcanic etc.) vezi Br escu (2009a).

Dacă, din punct de vedere semantic, putem delimita mai multe subclase de adjective situaționale, la nivel sintactic, unitățile sunt foarte eterogene¹. Spre exemplu, numai unele dintre adjectivele intensive (utilizări speciale ale unor forme calificative orientate asupra procesului legat de numele care apare în enunț²) pot apărea detașate:

(15) *Ma înă, rapid , a fost pe placul tuturor.*

De asemenea, unele adjectivele paradigmaticizante (care ordonează o succesiune oarecare de elemente prin operații de ierarhizare – *major, principal* etc., sau de punere în contrast – *personal, comun, obișnuit*) se pot detașa:

(16) *Discuțiile, personale, nu interesau pe nimeni.*

Și adjectivele de ajustare discursivă a denumirii, modale deontice sau epistemice, pot fi detașate:

(17) *Confruntarea, posibil , pune probleme de organizare.*

(18) *Obligatorii, rapoartele au fost puțin în comunicarea în cadrul comisiei.*

3. Predicaia adjectivală

Spunem despre adjectiv că este un predicat semantic, dar nu și un predicat al enunțului, întrucât este lipsit de morfemi deictice (de morfemele predicativității). Neavând predicativitate singulară, adjectivul își asociază un operator copulativ, un predicator, și dobândește astfel autonomie enunțativă³. Rezultatul este un predicat complex al enunțului:

(19) *El este iste .*

(20) *Cartea devine interesant .*

Nu ne vom opri asupra adjectivelor nume predicative; acestea reprezintă un tip de componente predicative, sunt funcții sintactice intim legate de centru, compliniri nesuprimabile ale verbelor copulative. Ne interesează adjectivele predicative suplimentare. Acestea nu sunt poziții matriciale, nu sunt cerute de sintaxa și semantica internă a centrelor de grup, ci sunt rezultate din reorganizări sintactice de avansare de componente, din modificarea ierarhiilor primare, din amalgamări de grupuri: *Fata venea vesel . < Fata venea și fata era vesel .* Predicaia secundară nu funcționează singură ca predicat al enunțului. De aceea, se asociază în enunț cu predicaia primară/principală, fiind greșit scris pe un termen al acesteia din urmă⁴.

Se face distincția (GALR II 2008: 311) între predicativul suplimentar *integrat* și predicativul suplimentar *neintegrat*, izolat, cu pauză în vorbire, marcat grafic prin virgulă :

¹ Pentru descrierea celei de-a treia clase de adjective, vezi Brădescu (2009b).

² „Process-oriented attributives” în Huddleston, Pullum (2002: 557).

³ Pentru distincția dintre predicat semantic și predicat al enunțului vezi GALR (2008: 241–247).

⁴ Diferite de numele predicative, prin statutul lor nematricial, de construcții reorganizate sintactic, predicativele suplimentare se aseamănă cu acestea prin tipul de relație ternară implicată. „Apar în structurile ternare toate complementele de tip predicativ, care, exprimând proprietăți, iar proprietățile referindu-se la entități, implică prezența în structură a nominalelor entități” (Pan Dindelegan 2007, GALR II 2008).

(21) *Fata venea, vesel* . vs *Fata venea vesel* .

Adjectivele predicabile secundare integrate, nedetate sunt suprimabile (depictive și rezultative¹); nici structura argumental a verbului principal și nici cea semantică nu presupun o extensie predicativă :

(22) *El a bătut cafeaua caldă* .

Predicabilele secundare nesuprimabile sunt adjective evaluative subiective, asociate verbelor de apreciere sau unor operatori cauzativi²:

(23) *Îl crede pe Luc bolnav*.

(24) *Ea a lăsat ceașca goală* .

4. Construcțiile cu adjective detașate

Structurile cu adjective detașate au cunoscut mai multe interpretări pe care le vom prezenta în cele ce urmează .

4.1. Apozitive

Majoritatea cercetărilor merg pe linia apozitivă pentru descrierea structurilor cu adjective detașate și analizează comparativ structurile cu adjectivul plasat la stânga și la dreapta. Sunt tratate ca apozitive și adjectivele situate frontal, care se raportează la numele subiect, furnizând un fel de cadru pentru predicabilul verbal primar . Apozitivele la dreapta sunt considerate a avea mai mult o valoare descriptivă decât explicativă ; pot furniza o cauză , o condiție sau un reper temporal (Noailly 1999, Pan Dindelegan 2007):

(25) *Atent* , studenta s-a ridicat.

(26) *Studenta, atent* , s-a ridicat.

Considerăm că interpretarea apozitivă nu este cea mai oportună pentru structurile propuse spre analiză . Apozitivă acoperă numai complinirile de tip nominal ale unui nume suport; este un predicat secundar, un termen descriptiv detașat care se caracterizează prin coreferențialitate cu o secvență lingvistică anterioară :

(27) *Ana, prietena mea, a ieșit prima din sală* .

(28) *Vi-l prezintă pe Dan Popescu, medic primar*.

¹ Adjectivele depictive descriu starea temporară a unui argument al verbului principal:

Ion a mâncat supă nervos.

Adjectivele rezultative descriu rezultatul stării unei entități și implică o schimbare de stare datorată acțiunii exprimate de verbul principal:

Ea a vopsit peretele verde.

² Diferența de statut a adjectivelor predicabile secundare din cele două tipuri precizate este reflectată în mai multe studii și articole: Roorick, Van den Bussche 1988, Jackendoff 1990 (predicabile secundare argumentale și „modificatorii de acompaniere”), Remy Giraud 1991, Perennec 1991, Noailly 1999 (verbele cu predicativ suplimentar accidental și verbele cu predicativ suplimentar obligatoriu), Huddleston, Pullum 2002 (complementele predicabile obligatorii, ale unor verbe de opinie sau cauzative, și complementele predicabile opționale).

În sens larg, relația apozitivă poate fi prezentată ca un tip de echivalență discursivă între două secvențe lingvistice, care se realizează prin activarea unor posibilități semantice, virtual prezente în matricea termenului. În acest caz, relația apozitivă poate implica și adjective, dar într-un alt tipar decât cel prezentat mai sus (vezi GALR II 2008):

(29) *Mân -spart , adică risipitor, a a î l tiau to i.*

(30) *Pare n ucit , adică intimidat .*

Caracterul suprimabil, mobil, relativă independență sintactică a termenilor în cadrul enunțului sunt trăsături care apropie structurile cu adjective detașate de cele apozitive. Distincția dintre ele apare la nivel referențial: apozitia își bazează indicarea referentului, a a cum se poate observa în (31), relația absentă în structura cu adjectiv detașat din (32):

(31) *Ioana, sora mea, a scris un articol interesant.*

(32) *Atent , fata l-a corectat.*

4.2. Suplimente

O altă direcție de analiză plasează adjectivii detașați sub incidența raportului de tip suplimentiv (Huddleston, Pullum 2002). Structurile sunt interpolări, întreruperi, construcții detașate, neintegrate sintactic, nonrestrictive, dar legate semantic de un centru, forme care aduc o informație suplimentară privitoare la circumstanțele evenimentului principal¹:

(33) *Editorul, sup rat pentru întârziere, a renunțat la contract.*

(34) *Prea speriat de situație, el a cerut ajutor.*

4.3. Atribute sau circumstanțiale

În alte cercetări, topica este considerată responsabilă de calificarea și diferențierea tiparelor cu adjective detașate. Astfel, adjectivul imediat postpus numelui este considerat atribut, deci, un constituent intern al grupului nominal, subordonat numai substantivului, nu și verbului:

(35) a. *Ion, obosit, a plecat.*

b. *Obosit, Ion s-a oprit.*

Adjectivul izolat plasat în încheierea enunțului este considerat adjunct, circumstanțial (GALR II 2008):

(36) *Ion s-a oprit, obosit.*

4.4. Soluții de interpretare

Considerăm că structurile cu adjective detașate supuse analizei sunt predicate secundare orientate spre participant; denotă o stare sau o proprietate care se suprapune temporar peste cea denotată de predicatul primar.

¹ Suplimentarea (Huddleston, Pullum 2002: 1350–1362) este o relație specială care acoperă structuri variate: apozitia (realizată prin nume sau prin propoziție), relative nonrestrictive, construcții incidente, adjective detașate, structuri nonfinite, adverbe, interjecții.

Am ar tat c , în GALR II 2008, se face distinc ia între construc iile deta ate cu adjective predicative suplimentare (care reprezint compliniri pur descriptive) i circumstan iale:

- (37) a. *Ion a venit, vesel.*
b. *Ion a venit i Ion era vesel.*

Sunt semnalate i confuziile posibile între predicativul suplimentar izolat, care nu ocup neap rat o pozi ie postverbal (ci i una postnominal) i atributul izolat, cu rol explicativ, descriptiv sau circumstan ial.

Suntem de p rere c atributul cu valoare circumstan ial semnalat este, în realitate, un tip de predicativ suplimentar. Valoarea sa semantic , circumstan ial , este dat de raportarea la un verb i este dependent sintactic i de nominalul implicat i de verb.

Adjectivele deta ate predicate secundare, f r o nuan circumstan ial , deci tipul descriptiv ar putea corespunde „adjunc ilor liberi tari“ (*strong free adjuncts*, Stump 1985). Adjectivele deta ate predicate secundare cu nuan circumstan ial sunt, de asemenea, orientate spre participant i ar putea corespunde „adjunc ilor liberi slabi“ (*weak free adjuncts*, Stump 1985)¹.

Plecând de la diferen ierea ontologic a lui Carlson (1977) între cele dou tipuri de entit i corespunz toare predicatelor – stage-level i individual-level² –, se poate observa c tiparul tare este reprezentat de predicate individual-level (38), iar tiparul *weak free adjuncts* este reprezentat de predicate stage-level (39):

- (38) *Ion s-a întors târziu, beat.*
(39) *Beat, Ion conduce periculos.*

5. Concluzii

Tiparul sintactic cu adjectiv deta at ne-a atras aten ia, pentru c a fost analizat diferit în mai multe lucr ri de specialitate. Pentru a oferi o solu ie interpretativ , ne-am oprit mai întâi asupra adjectivelor predicative i am delimitat mai multe structuri corespunz toare predica iei secundare. Reconsiderând solu iile de analiz propuse pentru tiparul nostru (apozi ie, atribut, circumstan ial, supliment), suntem de p rere c cea mai oportun r mâne cea de predicativ suplimentar. Solu ia propus are i avantajul de a interpreta unificator structuri al c ror comportament sintatico-semantic îl consider m similar (predicatele secundare deta ate i predicatele nedeta ate, adjective depictive).

BIBLIOGRAFIE

- Bartning, Inge, Michèle, Noailly, 1993, „Du relationnel au qualificatif: flux et reflux“, *L'Information grammaticale*, 58, p. 27–32.
Bolinger, Dwight, 1967, „Adjectives in English: Attribution and predication“, *Lingua*, 18, p. 1–34.
Br escu, Raluca, 2009a, „Adjectivele calificative i adjectivele rela ionale – limite i interferen e“, în Zafiu, Stoica, Constantinescu (eds.) 2009: 29–38.

¹ *Apud* Himmelmann, Schultze-Berndt (2005).

² Este vorba despre distinc ia dintre adjectivele predicative care exprim propriet i permanente, stabile, caracteristici intrinseci sau st ri durative ale individului calificat (*intelligent, albastru, înalt*) i predicatele episodice, care exprim propriet i cu caracter tranzitoriu, instabil (*beat, disponibil*). Vezi i Cornilescu (2005).

- Brăescu, Raluca, 2009b, „Există a treia clasă de adjective?”, Zafiu, Croitor, Mihail (eds.) 2009: 9–22.
- Carlson, Gregory, 1977, „Reference to Kinds in English”,
<http://www.ling.rochester.edu/people/carlson/carlson.html>.
- Cornilescu, Alexandra, 2005, „Romanian adjectives and the Stage Level/Individual Level contrast”, în Coene, Tasmowski (eds.) 2005: 75–91.
- De Galmyn, Marie-Madeleine, Sylvianne Remi-Giraud (eds.), 1991, „A la recherche de l’attribut”, Presses Universitaires de Lyon.
- Ewald Lang, Claudia Maienborn, Cathrine Fabricius-Hansen (eds.), 2003, „Modifying Adjuncts”, Mouton de Gruyter, Berlin.
- GALR – *Gramatica limbii române*, 2008, București, Editura Academiei Române.
- Himmelmann, Nikolaus P., Eva Schultze-Berndt, 2005, „Issues in the syntax and semantics of participant-oriented adjuncts: an introduction”, în Himmelmann, E. Schultze-Berndt (eds.) 2005: 1–67.
- Himmelmann, Nikolaus P., Eva Schultze-Berndt, (eds.), 2005, „Secondary Predication and Adverbial Modification. The Typology of Depictives”, Oxford, Oxford University Press.
- Huddleston, Rodney, Geoffrey Pullum, 2002, *The Cambridge Grammar of the English Language*, Cambridge University Press.
- Jackendoff, Ray, 1990, *Semantic Structures*, Cambridge, MIT.
- Noailly, Michèle, 1999, *L’adjectif en français*, Paris, Ophrys.
- Pan Dindelegan, Gabriela, 2006, „Syntax și semantic Poziții predicative”, în Pan Dindelegan (coord.) 2006: 41–50.
- Pan Dindelegan, Gabriela (coord.), 2006, „Limba română. Stadiul actual al cercetării”, București, Editura Universității din București.
- Pérennec, Marcel, 1991, „Attribut ou circonstant? Reflexions sur les rapports entre syntaxe et sémantique à propos de l’attribut inféré en allemand”, în De Galmyn, Rémi-Giraud (eds.) 1991: 133–150.
- Rémi-Giraud, Sylvianne, 1991, „Adjectif attribut et predicat: approche notionnelle et morpho-syntaxique”, în De Galmyn, Rémi-Giraud (eds.), 1991: 151–208.
- Roorick, Johan, Henri Van den Bussche, 1988, „Les attributs en français et leur intégration phrastique”, *Travaux de linguistique*, 16, p. 69–85.
- Stump, Gregory, 1985, *The Semantic Variability of Absolute Constructions*, Dordrecht, Reidel.
- Zafiu, Rodica, Gabriela Stoica, Mihaela N. Constantinescu (eds.), 2009, *Limba română: teme actuale*, București, Editura Universității din București.
- Zafiu, Rodica, Blanca Croitor, Ana-Maria Mihail, 2009, *Studii de gramatică. Omagiu Doamnei Profesoare Valeria Gușu Romalo*, București, Editura Universității din București.

L’adjectif en constructions détachées

L’auteur propose une analyse des adjectifs détachés. Il s’agit d’une réévaluation des interprétations reçues par la construction avec adjectif prédicat (apposition, supplément, circonstanciel, attribut).